

Gawlas, Sławomir

"Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543", Wiesław Wydra, Wojciech Ryszard Rzepka, Wrocław [etc.] 1985 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/4, 919-920

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Ptaszyckiego, pracy wydanej w 1887 r. w Petersburgu (gdzie do tego czasu znajdowała się cała Metryka po jej wywiezieniu w 1795 r. z Warszawy), nadal stanowiącej podstawową pomoc archiwalną przy korzystaniu z zespołu. Inwentarz Ptaszyckiego został przez P. Kennedy Grimsted zaktualizowany przez marginalne dopiski i przypisy ze wskazaniem obecnego miejsca przechowywania poszczególnych jednostek (z ich sygnaturą), zaznaczeniem ubytków spowodowanych zniszczeniem niektórych ksiąg w czasie II wojny w Warszawie, publikacji części materiałów, a także z uzupełnieniami i korektą ewidentnych błędów, zwłaszcza w oznaczeniu dat, autora pierwodruku.

Aneksy opracowane przy współudziale I. Sułkowskiej-Kurasiowej zawierają: 1. wykaz 15 ksiąg poselskich Metryki przekazanych do CGADA z Archiwum MSZ w Moskwie, gdzie znajdowały się w czasach Ptaszyckiego i nie zostały przez niego uwzględnione; 2. wykaz ksiąg Metryki znajdujących się w zbiorach Warszawy (łącznie ze zniszczonymi w 1944 r.), Krakowa i Wilna; 3. wykaz inwentarza Metryki i innych pomocy archiwalnych począwszy od XVII w.; 4, 5 i 6. konkordancje aktualnych sygnatur ksiąg Metryki w CGADA i AGAD z ich oznaczeniami w dawnych inwentarzach i odniesieniami do sumariuszy i kopii (w układzie sygnatur od obecnych do dawnych i od dawnych do obecnych); 7. wykaz ksiąg tzw. Metryki Wołyńskiej i konkordancję z ich dawnymi sygnaturami; 8. wykaz ksiąg dekretów sądowych z XVI w. z terenu Podlasia, przed przyłączeniem go do Korony.

Praca spełnia rolę inwentarza idealnego Metryki Litewskiej i stanowi udaną próbę rekonstrukcji całego archiwum Wielkiego Księstwa Litewskiego. Będzie nieodzownym już instrumentem w badaniach dokumentacji aktowej Wielkiego Księstwa, przydatnym zwłaszcza wobec podjętych prac nad polsko-radzieckim wydawnictwem ksiąg Metryki Litewskiej.

S.K.K.

Wiesław Wydra, Wojciech Ryszard Rzepka, *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 431, ilustr.

Publikacja jest najobszerniejszym z dotychczasowych wyborem zabytków staropolszczyzny adresowanym zarówno do filologów jak i do szerszego kręgu osób zainteresowanych przeszłością naszego języka i literatury. Przeznaczeniu odpowiada zasada druku w dwu równoległych kolumnach tekstu w transliteracji i transkrypcji — co ułatwia niespecjalistom jego recepcję przy czym nierzadko fragment transkrybowany jest nieco dłuższy. Autorzy dążąc do możliwie najliczniejszego zestawu zabytków uwzględnili obok tekstów o charakterze literackim piśmiennictwo użytkowe. Kładąc nacisk na zabytki ostatnio odnalezione dodali oni w oparciu o własne kwerendy kilka nowych i dotychczas niepublikowanych.

Książka składa się z dwu części. Pierwszy zawiera 156 tekstów rękopiśmiennych. Dla pokazania różnicowania stylistycznego i funkcjonalnego ówczesnej polszczyzny zastosowano układ rzeczowy. Uwzględniono: bullę 1136 r., różnorodne modlitwy, modlitewniki, przekłady Starego i Nowego Testamentu, kazania, prozę hagiograficzną, literaturę apokryficzną, prozę refleksyjną i moralistyczną, reguły i statuty zakonne, najdawniejsze zdania polskie, teksty prawnicze, ustawodawcze i aktowe, rotę sądową, formuły przysięg, glosy, recepty lekarskie, słowniczki, listy, świecką prozę powieściową i nowelistyczną, pieśni religijne, poezję hagiograficzną, religijno-dydaktyczną, społeczno-obyczajową, okolicznościową, religijno-polemiczną, miłosną, wiersze mnemotechniczne, eksplicy. Większość zabytków została na nowo

odeczytana z rękopisów (o ile te istnieją) co pozwoliło na skorygowanie błędów edycji dawniejszych. W części drugiej opublikowano 43 teksty drukowane w układzie chronologicznym, który lepiej pokazuje rozwój drukarstwa w języku narodowym i ustalanie reguł ortograficznych. W całej książce każda pozycja została poprzedzona notą informacyjną, która zawiera najważniejsze wiadomości o rękopisie lub druku, charakterze i przeznaczeniu tekstu oraz nowszą literaturę przedmiotu, której nie objęła już „Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut”. Ułatwia to zapoznanie się z aktualnym stanem badań i dotarcie do trudniej dostępnych dla historyków opracowań językoznawczych. Przy lekturze tekstów może służyć pomocą obejmująca około 2600 haseł słownik archaizmów i wyrazów, których znaczenie uległo zmianie. Do książki dołączono 50 ilustracji, w większości publikowanych po raz pierwszy.

Historyk polskiego średniowiecza pozbawiony szerszego kontaktu z językiem badanego społeczeństwa uzyskał w różnorodności zabytków uwzględnionych w „Chrestomatii” dowód na szerszą niż się to na ogół uważa obecność piśmiennictwa w języku narodowym w tym czasie. Liczba tekstów zachowanych fragmentarycznie i wyprutych z późniejszych opraw lub zanotowanych tylko w jednym przekazie wskazuje na szczątkowy charakter aktualnego stanu posiadania. Należy przypuszczać, że przyczyniło się do tego ustalenie w pierwszej połowie XVI w. cech języka literackiego i zasad ortografii, co utrudniło dostęp do zapisów dawniejszych. Niemale znaczenie musiał mieć też nieurzędowy zasięg obiegu tekstów staropolskich przy umocnionym w polemikach antyhusyckich niechętnym stanowisku polskiego kościoła dostrzegającego w tego typu piśmiennictwie zagrożenie prawowierności.

S.G.

Codex Mednicensis seu Samogitiae Dioecesis pars. I: (1416.II.13—1609.IV.2), Colle. Paulus Jatulis, „Fontes Historiae Lituaniae” t. III, Academia Litwana Catholica Scientiarum, Roma 1984, s. XXVIII, 714.

Trzysta pięćdziesiąt jeden tekstów zawiera tom I „Kodeksu Diecezji Miedniewickiej czyli Żmudzkiej”. Grupuje on nie tylko dokumenty *sensu stricto*, czy szerszej akta i listy, ale również fragmenty źródeł narracyjnych (te zwłaszcza na temat preliminariów utworzenia diecezji podczas soboru w Konstancji w 1417 r.) także *notitiae* i zapiski. W sumie materiał nieaktywny stanowi około 10%. Do schyłku XV wieku przeważają źródła już publikowane. Po tej dacie najbardziej wydajny okazał się, odnaleziony przez W. Holtzmana w 1917 r. „Kodeks Babinowskiego” zaprowadzony w 1619 r. z mandatu bpa Stanisława Kiszki i kontynuowany do wieku XVIII. Kodeks ten przechowuje się obecnie w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego. Kolejno najwięcej materiału dostarczyły: Archivum Secretum Vaticanum i Archiwum Zakonu Krzyżackiego, do niedawna w Getyndze. Przeprowadzono też kwerendę w innych zbiorach rzymskich (Archivum S. Congregatione de Propaganda Fide, Archivum Romanum Societatis Iesu, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Archiwum listów Zakonu Krzyżackiego w archiwum status Regiomontano) oraz w wielu wydawnictwach źródłowych. O ile wydawca nie przeoczył jakichś druków, otrzymaliśmy — według moich obliczeń — około 65% materiału dotąd niepublikowanego.

W zasadzie teksty publikuje się *in extenso*; we fragmentach ogłoszono te, które ze względu na ich ogólniejszy charakter, w części tylko odnosiły się do diecezji Miedniewickiej, bądź takie, do których wydawca nie miał dostępu, zaś najważniejsze fragmenty zostały ogłoszone (nr 131, 203, 227, 234, 259, 260). Chodzi tu o dokumenty przechowywane w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk, której katalog zamieszcza owe fragmenty. W kilku przypadkach ograniczono się do regestów, pewnie